

Állásfoglalás

1988. szeptember 2-4. között Budapesten a World Wildlife Fund, a Duna Kör és az International Rivers Network környezetvédelmi konferenciát rendezett a Nagymaros Bizottság és a FIDESZ támogatásával, "A dunai duzzasztógátak" címmel, körülbelül ötszáz meghívott és érdeklődő részvételével. A tanácskozás témája a csehszlovák-magyar dunai duzzasztórendszer volt, különös tekintettel annak környezeti hatásaira, felhasználva az összehasonlítási alapul szolgáló külföldi létesítmények tapasztalatait.

A hazai és külföldi szakemberek részéről elhangzott mintegy harminc előadás és korreferátum tanulságait az alábbiakban összegezzük.

1. Az egészséges emberi létfeltételeket biztosító ökoszisztéma fenntartásának szempontjai szembe kerültek egyéb, történelmileg kialakult emberi szükségletek kielégítéséhez fűződő érdekekkel. Ebben a korábban ismeretlen típusú döntési helyzetben felül kell vizsgálni eddig elfogadottnak tekintett prioritásokat, és elsőbbséget kell biztosítani az ökoszisztéma védelmének, mivel ennek további erőszakos átalakítása fajunk túlélési esélyeit veszélyezteti. A vitatott létesítmény elsődlegesnek tekintett érdekeket kockázat más úton is elérhető célok szolgálatában.

2. A beruházás előkészítése és a döntéshozatal rendszerelméleti és döntéseméleti szempontból is megalapozatlan volt. Tudományos és politikai tekintetben egyaránt hibáztatható, hogy ez a folyamat a nyilvánosság kizárásával zajlott. Nem fogadható el a szakértők kizárólagos illetékessége olyan kérdésekben, ahol a tények az értékszempontoktól elválaszthatatlanok. Az adott esetben azonban a szakvélemények maguk is rendre a döntéseket követően születtek, mintegy azok igazolásául. Amennyiben ennek a célnak nem feleltek meg, mint például a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének 1983. decemberi, az OKTH elnökének 1984-es állásfoglalása, úgy nemcsak titkos anyagként kezelték őket, hanem egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Mindez megfelel egy olyan gazdasági rendszer belső mechanizmusaihoz, amelyek sajátos logikájának, amely a költségvetési eszközökre való rászorultságot, ezekkel való pazarlást, csőd- és szükséghelyzetek teremtését ösztönzi.

3. A duzzasztórendszer kialakítása következtében fellépő, várható környezeti károk és kockázatok túlságosan nagyok.

A Kisalföld alatti vízkészletek létüket és szennyezés elleni védelmüket túlnyomó részben az itteni különleges vízföldtani viszonyoknak köszönhetik. A Duna oldalcsatornába terelése következtében a jelenlegi kedvező és hatékony természete-

tes parti szűrésű rendszer megszűnik. Ez Közép-Európa legnagyobb felszín alatti víztartaléka, amelyből a jövőben több millió embert lehetne egészséges ivóvízzel ellátni. A bányaműveléssel veszélyeztetett észak-dunántúli karsztvizek szennyezésének kockázatát a nagymarosi erőmű üzemeltetésével járó duzzasztás megnöveli. Az erőmű felett a meglévő parti szűrésű kutakat a szennyezett lebegő hordalékanyagok kiülepedése, az erőmű alatt pedig a medermélyítés és az erózió következményei veszélyeztetik. A duzzasztással járó kockázatot a vízminőséget illetően csak biológiai szennyvíztisztítással lehetne csökkenteni, erre azonban nincs és belátható időn belül nem is lesz anyagi fedezet. A Duna Pozsony és Budapest közötti szakaszának vírusfertőzöttsége eddig számításba sem vett közegészségügyi veszélyeket rejt magában. Amikor Magyarországon a morbiditási és mortalitási mutatók Európában a legrosszabbak közé tartoznak, a ma élő lakosság és főleg utódaink érdekében nem vállalhatunk több, egészségünket kiszámíthatatlan módon terhelő tényezőt.

A természetes állapothoz közeli ökoszisztémák a környezet drasztikus átalakításához, a vízsebeség, vízszintek stb. természetes dinamikájának megváltoztatásához nem tudnak alkalmazkodni. Ezért a jelenlegi élőlénytársulások degradálódása várható. A Szigetköz nemzetközi jelentőségű nedves terület, ritka, védett fajok élő- és átvonulási helye. Létfeltételeik megszűnése sok millió pótolhatatlan génforma elvesztésével, a genetikai változatosság csökkenésével járna, károsan befolyásolva a megmaradó fajok életképességét is. A külföldi tapasztalatok alapján a tervezett beszívárogató rendszer kolmatáció (eltömődés) miatt tartósan nem alkalmas a talajvízszüllyedés káros hatásainak ellensúlyozására. Valószínűtlen az is, hogy a magyar, és főként a csehszlovák oldal folyóinak az adott Dunaszakasz terhelő szennyvízkibocsátása időben megszüntethető, vagyis hogy a tisztítóberendezések előbb készüljenek el, mint a vízlépcsőrendszer üzembehelyezésének tervezett időpontja. Ezt a nemzetközi megállapodások nem szabályozzák egyértelműen.

A tározóterekben eutrofizálódás, vagyis a növényi szervezetek fokozott elszaporodása várható, ami a Duna szervesanyagterhelésének növekedését, a vízminőség romlását eredményezi.

4. Ha - a terveknek megfelelően - a Duna régi medrében a jelenlegi vízmennyiségnek csak töredék része folyik, úgy a folyó elveszti a nemzetközi szerződésben megállapított határfolyó jellegét.

A magyar alkotmány kimondja, és a mindenkori kormányzat kötelességévé teszi az ország természeti kincseinek védelmét, beleértve ebbe a folyók elidegeníthetetlenségét is. Ez összeegyeztethetetlen azzal, hogy a folyó szlovák területen, oldalvízcsatornába terelve folyjék.

A Bős-i (Gabčíkovo-i) duzzasztómű és üzemvízcsatornája a magyar kisebbség által lakott területen húzódik. Az építkezés következtében a terület etnikai jellege megváltozik. A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság megélhetési lehetőségei, a falvak népességmegtartó ereje csökken.

A veszélyeztetett történelmi emlékek, az előttünk itt élt népek és főleg a korai magyar történelem kiemelkedően fontos, még feltáratlan régészeti forrásanyaga Esztergomban, az Árpád-kori magyar fővárosban és környékén hozzáférhetetlenné válik. Ezekről semmilyen érdektől vezetve nem mondhatunk le.

5. A duzzasztórendszer létrehozását a tervek elfogadásakor feltételezett előnyök önmagukban sem indokolják.

Magyarországon ma ésszerű energiapolitikat csak az energiafelhasználás, tárolás és szállítás

natásfokának javítására lehet alapozni, nem pedig az energiatermelés növelésére. Az ehhez szükséges fejlett technológia bevezetése olcsóbb volna, mint a vízlépcsőrendszer. Ez a beruházás a magyar Dunaszakasz alacsony energiapotenciálja miatt soha meg nem térül, minden más energiaelőállításnál drágább.

A nagymarosi vízlépcső felépítésére osztrák bankokkal és vállalatokkal kötött, az osztrák kormány által garantált szerződések példátlanul hátrányosak a magyar fél számára. A beruházási hitel villamosenergiával történő törlesztése naponta csúcsra járatott vízerőműrendszerrel nem teljesíthető, ahhoz a magyar félnek egy másik erőművet is üzembe kell állítania.

Képtelenségnek tűnik, hogy Magyarország villamosenergiát szállítson az e tekintetben sokkal kedvezőbb helyzetben levő Ausztriának.

6. A Duna nemzetközi hajóútjának fenntartása és fejlesztése nem teszi szükségessé a tervezett duzzasztógáták kiépítését. A hajózás és hajópark kihasználatlansága nem indokolja a meder mélységének és szélességének tervezett paramétereit. A hajóút biztosítása érdekében valóban szükséges beavatkozások olcsóbban is megoldhatók. A BNV beruházás keretében erre szánt hatalmas összeget helyesebb volna az európai színvonaltól messze elmaradó hazai út- és vasúthálózat fejlesztésére fordítani.

A Duna-Majna-Rajna csatorna transzkontinentális víziútként gazdaságosan nem használható. Építésének folytatása az NSZK-ban ma már csak regionális érdekeket szolgál.

A Szigetköz országos átlagnál jobban kiépített árvízvédelme az ország más részeitől eltérően nem igényel sürgős beruházást. Az oldalcsatornában, valamint Esztergom térségében terepszint fölé emelt víztömeg a rendszer technikai elemeinek meghibásodása vagy katasztrófa esetén olyan kockázatot jelent, amely függetlenül a kiépített árvízvédelmi biztonságtól, a vízlépcsőrendszer megítélésénél nem kapott kellő hangsúlyt.

7. A beruházási összegek nem jelennek meg teljes egészükben a folyó költségvetésben, attól elkülönítve kezelik őket. Ezek a költségek ugyanakkor növelik a költségvetés hiányát és az inflációt. A nagyberuházásokra elkülönített összegek csak a hitelmérlegben jelennek meg, amelynek közgazdasági tartalmáról a képviselők nincsenek tájékoztatva. A beruházás költségeiből csak az energiaszektorhoz kerülő tizenötmilliárdos tőkejuttatást téríti meg a Magyar Villamosművek Tröszt - vélhetően a villamosáram tarifájának emeléséből - a többi, beleértve az Ausztriában történő energiaszállítás terheit, a költségvetés, vagyis az adófizetők viselik. A többmilliárd forintos környezetvédelmi beruházásokra a források nem állnak rendelkezésre. Az állami kiadások tervezett csökkentése azt jelenti, hogy ezeket a költségeket közvetlenül a lakosságnak kell viselnie.

8. Következtetések

A tanácskozáson túlsúlyra jutott az a vélemény, hogy a vízlépcsőrendszer építését, mindenekelőtt a nagymarosi munkálatokat azonnal fel kell függeszteni. Újra kell értékelni a Dunával kapcsolatos célkitűzéseket, figyelembe véve a valódi értékrendet tükröző prioritásokat. A beruházásban érdekelt főhatóság által végzett hatásvizsgálat eleve elfogadhatatlan. Új és sokkal szélesebb körű hatásvizsgálatot kell elvégezni. Az ennek alapján kidolgozott alternatívákat független szakértőkből álló testületek értékeljék. Ezek munkájába vonjanak be neves külföldi szakértőket is. Ajánlásaikat

politikai részérdekekre való tekintet nélkül tárják a nagyközönség elé. A végső döntést az összes információ nyilvánosságra hozatala után, társadalmi vita nyomán népszavazás hozza meg. Összetett ökológiai-társadalmi rendszerekbe történő beavatkozás esetén ugyanis az érdemi kockázatokat kizáró döntés elvileg sem lehetséges. Ezért csak az összes érintett - ebben az esetben az ország lakossága - együtt vállalhatja a döntés felelősségét.

A vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos nemzetközi szerződésekben foglalt kötelezettségek nem teljesíthetők gazdasági és ökológiai érdekeink súlyos sérelme nélkül. Az ezektől való visszalépés komoly következményekkel járhat, a vízlépcső megépítése esetén azonban a károk és kockázatok ezeknél lényegesen súlyosabbak, ráadásul részben kiszámíthatatlanok lennének. Olyan érdekeket is veszélyeztetnek, melyek forintban nem kifejezhetők. Ma, amikor a beavatkozások következményei még a beruházást támogató szakemberek többsége szerint sem mérhetők fel pontosan, amikor a gazdasági, technikai előrejelzések gyorsan elavulnak, csak olyan megoldásokat szabad elfogadni, amelyek nem járnak visszafordíthatatlan és jövätehetetlen változásokkal. Még a reális kártérítési igények figyelembevételével is léteznek ilyen energetikai és gazdasági alternatívák, és csak ezek mutatnak a kívánatosnak elismert struktúraváltozás irányába, csak ezek jelentenek kiutat a magunk teremtette kényszerhelyzetekből.

A vízlépcsőrendszer körül kialakult vita kezelése és megoldása fogja megmutatni, hogy a kormányzat valóban törekszik-e közmegegyezésre, elfogadja-e a társadalmi ellenőrzést, képes-e önkorrekcióra.

Budapest, 1988. szeptember 4.

A konferencia előadói és a felkért hozzászólók:

Alexay Zoltán biológus
Berczik Árpád akadémikus, az MTA Ökológiai Int. igazgatója
Borovicheny, Franz hidrogeológus, Szövetségi Geológiai Intézet, Ausztria
Bródy András közgazdász, MTA Közgazd.Tud. Intézet
Csete György építész
Endreffy Zoltán filozófus
Ferencz Csaba villamosmérnök, az MTA tud. tanácsadója
Fleischer Tamás gazdasági mérnök
Gábrriel András agrármérnök
Geyer, Walter államügyész, az osztrák nemzetgyűlés képviselője
Hanák Péter történész, egyetemi tanár
Hildyard, Nicholas az "Ecologist" szerkesztője, Nagybrittania
Horacek, Milan a Bundestag képviselője, NSZK
Horváth István régész, az esztergomi Balassi B. Múzeum igazgatója
Hubinek, Marga az osztrák nemzetgyűlés alelnöke
Kacsóh László, Szövetségi Környezetvédelmi Hivatal, NSZK
Kindler József docens, Marx Károly Közgazd.Tud.Egy.
Kuhn, Nino Szövetségi Erdészeti Kutatóint, Svájc
Löffler, Heinz prof., Limnológiai Int., Ausztria
Makovecz Imre építész
Mészáros Ferenc vízépítő mérnök
Molnár István vízépítő mérnök
Parkin, Sarah az Európai Zöldek társelnöke
Schneider, Erika WWF Aueninstitut
Szántó György matematikus, Központi Stat. Hiv.
Szentágotai János akadémikus, az MTA nyugalm.elnöke
Tóth György hidrogeológus, Magyar Áll. Földtani Intézet

Tóth János biológus, Halászati Termelőszövetkezetek Kísérleti Laboratóriuma

Vargha János biológus

Vida Gábor akadémikus, ELTE Genetikai Tanszékének vezetője

Wagner, Karl Ökológiai Intézet, Ausztria

Walter, Renate professzor, Carl Gustav Carus Orvostudományi Akadémia NDK